

Каріна БОРТУН,

*кандидатка філологічних наук, доцентка,
доцентка кафедри правничої лінгвістики,
Національна академія внутрішніх справ,
м. Київ, Україна*

ВИМОГА ЯК СПЕЦИФІЧНИЙ ТИП КАТЕГОРИЧНОГО СПОНУКАННЯ В ОФІЦІЙНО-ДІЛОВОМУ СТИЛІ

Прагматичне поле сприяє вивченню категоричних спонукань, їх екстралінгвістичних чинників, які тонко аналізують комунікативні акти, нюанси розрізнення відношень між учасниками спілкування (О. Даскалюк, Л. Мацько, О. Нарушевич-Васильєва, Д. Романенко, О. Шатілова, Н. Швидка). Сфера функціонування мови, мета комунікації, надають особливої інтенції впливові мовця на адресата за допомогою мовленнєвого акту, вимагаючи спонукання його до реакції за допомогою спонукання, щоб викликати відповідну реакцію.

Категоричні спонукання містять такі важливі вектори: позиція комунікатора, яка є пріоритетною у висловленні, обов'язкове вчинення дій для адресата тощо. Імператив у нашій роботі постає як лінгвістична категорія, яка уособлює риси абстрактності та конкретності, змістової та формальної компонент, індивідуального вираження, особливості їх семантико-прагматичних різновидів, що глобалізують важливу єдність мовних і мовленнєвих аспектів. Архітектоніка категоричних спонукань містить у собі наказ, розпорядження, заборону, вимогу.

Важливе місце у процесі комунікації і реалізації семантики категоричних спонукань посідає вимога. Зокрема її прагматичні фактори, інтенції мовця й адресата, контекстуальність комунікації, пресупозиція, ілокутивна функційність висловлення. Швидка Н. під категоричною імперативністю, до якої належить і вимога, як вагомий чинник її архітектоніки, містить змістовий обшир, прагматичність спонукання якого передбачає ситуацію адресованого спонукання з різним рівнем інтенсивності [16, с. 9-10].

Вимога – побажання, прохання, висловлене так, що не припускає заперечень. Лінгвістика містить різні потрактування цієї дефініції, наприклад: Вимога - побажання, прохання, висловлене так, що не припускає заперечень; норми, правила, яким хто-, що-небудь повинні підлягати [13]. Вимога - офіційний документ із проханням видати що-небудь або направити кого-небудь у чиєсь розпорядження [8]. Прагматична пресупозиція вимоги – небажання адресата здійснювати дію, мовець діє з позиції сили [14, с. 100].

Вимога постає виявом інтенції спонукання, що містить прагматичний маркер унаочнення свідомості мовця щодо того, що адресат (імовірно) не має бажання виконувати потрібну дію. Нерелевантним у ситуації спілкування є статус учасників

комунікації. Вимога може бути адресована «зверху-вниз», «знизу-вгору», а також рівним за статусом комунікантам.

У промові Президента України зафіксовано вимогу, присвячену 10-й річниці спротиву російській агресії 2014–2024 рр.: *І обов'язково треба притягти до відповідальності Росію, кожного воєнного злочинця, усіх причетних до депортації наших людей, причетних до знущань із полонених. Вже є вагомі юридичні кроки Міжнародного кримінального суду. Є наша спільна робота з багатьма націями та міжнародними організаціями, які допомагають. Будь ласка, робіть щоразу – тому що цього замало – більше, ніж здається можливим, більше, ніж вистачає всім сил, більше, ніж запланували, щоб повернути наших людей додому.* (<https://www.president.gov.ua/news/mayemo-zrobiti-vse-shob-punkt-formuli-miru-shodo-pover nennya-89337>).

У цьому випадку адресант (*Президент України*) не сприймає своєї позиції вищою чи нижчою за адресата (*українців, військових, учасників заходу тощо*), тобто для реалізації вимоги можливою є також ситуація з рівним статусом мовців. Вимога додатково стимулює інтенцію, яка нашарована на значення припису, заборони чи поради, зокрема й як самостійний семантичний і прагматичний чинник спонукання [1, 7].

Крім того, є вимога в дипломатичних документах, зокрема, що містить інтенцію протесту, напр.: *Повернення всіх наших полонених, повернення всіх депортованих з України, повернення кримських політичних в'язнів є нашим безумовним пріоритетом. Я вдячний усім країнам, які нам з цим допомагають. Від 26 лютого 14-го року й до сьогодні дуже багато змінилося, і кожен усвідомлює, який напрямок у цих величезних змін. Ми можемо завершити цю війну на своїх, українських умовах. Ми можемо повернути з окупації свою землю й людей. Можемо притягти Росію до справедливої відповідальності за скоєне. Але, щоб це було, ми повинні боротися.* (<https://www.president.gov.ua/news/mayemo-borotisya-za-povne-vidnovlennya-sili-mi zhnarodnogo-pr-89313>).

У наведених висловлюваннях спонукання досить категоричні. Водночас автор (*Президент України*) не повною мірою може змусити адресата (*військових і посадових осіб дотичних до цього, суддів*) підкоритися і виконати бажану дію (*повернути землі, людей та притягти до справедливості*). До того ж дію, описану в цьому висловлюванні складно відслідковувати, здійснювати над нею контроль. Зазначена надфразна єдність сформована зі спонукальних моделей з інтенцією вимоги.

Отже, вимога в текстах офіційно-ділового стилю набуває категорійного статусу, бо має змістове наповнення, що віддзеркалює діапазон мовленнєвих намірів цього типу спонукання. Важливим для вираження вимоги є лінгвістична вербалізація, ієрархія учасників комунікації, емоційно-оцінний вплив на дії співрозмовників, потужність лінгвокреативних можливостей і прагматичної спрямованості комунікантів. Перспективним вважаємо подальше глибоке вивчення потенціалу лінгвокреативних можливостей вимоги в публіцистичному дискурсі.

Список використаних джерел:

1. Бортун К.О. Структурно-семантичні типи та функції імперативних висловлень у публіцистичному і офіційно-діловому стилях : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Черкаси, 2019. 215 с.
2. Бортун К. Категорія імперативності в офіційно-діловому стилі: статус, функції. *Лінгвістичні студії. Linguistic Studies* : зб. наук. праць / Донецький нац. ун-т ім. Василя Стуса. Вінниця : ДонНУ ім. Василя Стуса, 2019. Вип. 38. С. 30–34.
3. Бортун К.О. Категорії імператива в сучасній українській мові. *Studia Philologica (Філологічні студії)* : зб. наук. праць / Київ. ун-т ім. Бориса Грінченка, 2017. Вип. 9. С. 60–66.
4. Бортун К.О. Статус і функційно-семантичні особливості імператива в граматичній системі української мови. *Вісник Донецького університету. Серія Б: Гуманітарні науки*, 2015. № 1. С. 46–52.
5. Бортун К.О. Наказ як один із семантико-прагматичних підтипів спонукання в офіційно-діловому стилі. Наказ як один із семантико-прагматичних підтипів спонукання в офіційно-діловому стилі. *Актуальні проблеми філології та журналістики* : матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції студентів та аспірантів, 26-27 квітня 2018 р. Ужгород, 2018. Вип. 5. С. 64-68.
6. Вінтонів М., Вінтонів Т., Бортун К. Функційно-семантичне поле категорії імператива в публіцистичному дискурсі: проблеми визначення структури та опису. *Studia Slavica Academiae Scientiarum Hungaricae*. 2020. 65(2). С. 425–437.
7. Вінтонів М., Бортун К. Семантико-прагматичні вияви припису в офіційно-діловому дискурсі. *Філологічний часопис* : науковий журнал. Умань, 2018. Вип. 1 (11). С. 3–13.
8. Великий тлумачний словник сучасної української мови. URL: <https://1531.slovaonline.com/18963-вимога> (дата звернення: 27.02.2024).
9. Даскалюк О.Л. Семантико-граматична характеристика імператива сучасної української мови : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Чернівці, 2005. 19 с.
10. Мацько Л.І., Сидоренко О. М. Стилїстика української мови. Київ : Вища школа, 2003. 462 с.
11. Романенко Д.О. Прагматичний статус мовленнєвого акту спонукання в англійському дискурсі. Актуальні питання філології та методології. Суми : Вид-во СумДПУ імені А.С.Макаренка, 2015. С. 137 -141.
12. Нарушевич-Васильєва О.В. Категорія спонукальності у прагматистичному аспекті : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Одеса, 2002. 22 с.
13. Словник української мови в 11 томах (СУМ-11). URL: <https://slovnuk.ua/index.php?swrd=вимога> (дата звернення: 27.02.2024).
14. Українська мова. Енциклопедія / Русанівський В.М., Тараненко О.О., Зяблюк М. П. та ін. 3-є вид., зі змінами і доп. Київ : Вид-во «Укр. енцикл. ім. М.П.Бажана», 2007. 856 с.

15. Шатілова О.С. Динаміка структури та семантики спонукальних конструкцій в українських публіцистичних текстах початку ХХІ століття : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Донецьк, 2013. 20 с.

16. Швидка Н.В. Імперативні речення в сучасній українській мові: семантика, засоби вираження спонукальності, функції : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Харків, 1998. 20 с.

17. Kuznetsov Y., Bortun K., Suran T., Pilash M., & Shkurko H. Comparación de la arquitectura del texto dialectal en ucraniano e inglés. *Apuntes Universitarios*. 2023. 13(1). URL: <https://doi.org/10.17162/au.v13i1.1317> (дата звернення: 27.02.2024).

18. Slipetska, V., Bortun, K., Zhylin, M., Horlachova, V., & Kosharnyi K. Structure and semantics of verbal means of expressing states of emotional tension in english publicistic texts. *Amazonia Investiga*. 2023. 12(67), 12(67), P. 212- 222. URL: <https://doi.org/10.34069/AI/2023.67.07.19> (дата звернення: 27.02.2024).

Андрій ЛЯШУК,
кандидат юридичних наук,
декан Прикарпатського факультету,
Національна академія внутрішніх справ,
м. Київ, Україна

КОМУНІКАЦІЯ ЯК СПОСІБ БУТТЯ ПРАВА

Основна функція мови загалом і мови права зокрема – комунікативна, адже вона забезпечує двосторонній процес обміну думками, ідеями та інформацією. Мова права є засобом правотворчої та законодавчої діяльності, юридичної науки, засобом й об'єктом правозастосувальної діяльності та виконує стосовно права такі важливі функції, як висловлення та комунікації. Якщо взяти до уваги юридичний процес, то його суть можна проілюструвати на прикладі мовленнєвої діяльності, в процесі якої суб'єкт висловлює проблему, що отримує в тексті судової постанови своє кінцеве вирішення.

Комунікація є способом існування індивіда й суспільства. Як слушно зазначив Н. Луман, суспільство – це сукупність комунікацій, тому суспільство і комунікація тотожні [1]. Суспільство як комунікаційна система складається з комунікаційних підсистем, однією з яких є право. Потрапляючи в специфічні ситуації, люди вдаються до особливого спілкування – стандартів мови, моделей, форм впливу на індивідів, які і становлять сенс і призначення права.